

NOVA
UNIVERZA

DIGNITAS

Revija za človekove pravice

Slovenian journal of human rights

ISSN 1408-9653

Tadej Pirc (ur.), Podobe solidarnosti, Gornja Radgona: A priori (zbirka Khoros), 2012, 172 str

Vojko Strahovnik

Article information:

To cite this document:

Strahovnik, V. (2013). Tadej Pirc (ur.), Podobe solidarnosti, Gornja Radgona: A priori (zbirka Khoros), 2012, 172 str, Dignitas, št. 57/58, str. 277-284.

Permanent link to this document:

<https://doi.org/10.31601/dgnt/57/58-15>

Created on: 16. 06. 2019

To copy this document: publishing@nova-uni.si

For Authors:

Please visit <http://revije.nova-uni.si/> or contact Editors-in-Chief on publishing@nova-uni.si for more information.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© Nova univerza, 2018

NOVA
UNIVERZA

FAKULTETA ZA SLOVENSKE
IN MEDNARODNE ŠTUDIJE

NOVA
UNIVERZA

EVROPSKA PRAVNA
FAKULTETA

NOVA
UNIVERZA

FAKULTETA ZA DRŽAVNE
IN EVROPSKE ŠTUDIJE

Recenzija

Tadej Pirc (ur.), ***Podobe solidarnosti***,
Gornja Radgona: A priori (zbirka Khoros), 2012, 172 str.

Vojko Strahovnik

Nedavno je naš knjižni prostor obogatila zanimiva zbirka prispevkov, ki obravnava pojem solidarnosti. Knjiga *Podobe solidarnosti* prinaša osem znanstvenih prispevkov s področij filozofije, sociologije in zgodovine, ki ob dialoškem in interdisciplinarnem pristopu tematizirajo to izjemno pomembno polje razprave ter vanj vnašajo nove poglede in ideje. Devet avtorjev prihaja iz štirih evropskih držav, in sicer Slovenije, Nemčije, Nizozemske in Poljske. Pojem solidarnosti v zadnjih desetletjih zavzema vedno pomembnejše mesto znotraj filozofskih in socioloških teorij ter tudi glede na globalno naravo izzivov, s katerimi je soočeno človeštvo kot celota, posebej pa ožje skupnosti na različnih ravneh, ter predstavlja eno od pomembnih vstopnih točk iskanja rešitev in odgovorov na te izzive. Uredniku je uspelo v knjigi zbrati prispevke z različnih področij, ki pa so uravnoteženi in razpravo med seboj prepletajo v zaključeno celoto, zanimivo za širšo zainteresirano javnost. Po kratkem uvodnem delu bomo v tem prikazu poskušali vsaj v obrisih podati vsebino posameznih prispevkov ter izpostaviti ključne poudarke, ki oblikujejo nove podobe solidarnosti.

Knjigo odlikuje predvsem to, da pojem solidarnosti nikakor ne ostaja zgolj na ravni vsenavzočne fraze, ki bi bila pravzaprav del obveznega besednjaka, a bi v svojem jedru ostajala neopredeljena. Po drugi strani pa se delo izogne vsakršni zlorabi (pojma) solidarnosti ter izpostavi, da mora na mesto kakršnekoli preračunljive ali prisiljene solidarnosti stopiti živeta in pristna solidarnost. Knjiga je tako eno redkih del v našem prostoru, ki se s solidarnostjo ukvarja na poglobljen, znanstven način ter tako razpira njene dimenzije.

Pojem solidarnosti najprej srečamo na področju prava, natančneje, rimskega obligacijskega prava, ki je oblikovalo poseben institut obligacije *in solidum* (v celoti). Gre za obveznost, kjer je lahko

na upniški ali dolžniški strani vključenih več oseb (aktivna in pasivna solidarnost). Tako je lahko upnik dosegel hitrejšo in lažjo izpolnitev ali izterjavo obveznosti, saj se v solidarni obveznosti vsak izmed sodolžnikov obravnava kot edini dolžnik. Ko je na ta način obveznost izpolnjena, pa morajo sodolžniki sami med seboj porazdeliti breme izpolnitve glede na ustrezen del njihove obveznosti in posebna razmerja med njimi. Ta vidik nas tako približa tudi nepravnemu razumevanju solidarnosti, ki jo pogosto povezujemo s pojmi, kot so podpiranje, medsebojna pomoč in sodelovanje ter medsebojna povezanost in odvisnost.

V prvem prispevku ugledni nemški sociolog **Hauke Brunthorst** razpravlja o pojmu solidarnosti ter poleg že omenjenih pravnih izvorov tega pojma (znotraj rimskega obligacijskega prava, ki je oblikovalo institut obligacije *in solidum*) izpostavi še tesno povezanost s pojmi harmonije, državljanskega prijateljstva, bratovščine in ljubezni do bližnjega. Ključne dimenzije solidarnosti so razpete med posameznikom in skupnostjo, kjer demokratični ideali zamenjajo dominacijo enih nad drugimi ter vzpostavljajo temelj pravičnosti. Takšno demokratično solidarnost, ki ima svoj izvor v bratstvu kot enemu izmed treh stebrov francoske revolucije, lahko razumemo kot pogoj same svobode in samovlade posameznika, ki pa je v sodobnem svetu pod pritiski »globalizacije moči, prava in denarja« v defenzivi. »Sprva se je demokratična solidarnost izkazala za uspešno le v ustavnih revolucijah severnoatlantske zahodne poloble. Iz teh revolucij so nastale ustavne države. Njihov vir solidarnosti je v sferi svobode, ki jo moderna družba lahko sprost, razvije in uspešno mobilizira za rešitev dveh osnovnih problemov vključenosti. Ta problema sta se pojavila med družbeno pretvorbo od družbene stratifikacije k funkcionalni diferenciaciji in ne moreta biti rešena interno s funkcionalnimi sistemi – kot so pravo, politika, ekonomija, znanost, umetnost, družina in religija, ki so specializirani za eno funkcijo. Prvi problem je izključevanje posameznikov, ki je grozilo družbi z verskimi državljanskimi vojnami. Drugi problem je družbena izključenost družbenih razredov, ki so odvisni od trga in so bili ločeni od vseh produkcijskih sredstev ter zreducirani na svojo lastno delovno zmožnost« (str. 18–19 – vse navedbe strani se nanašajo na knjigo, ki je predmet tega prikaza; op. V. S.). Prav ta geografska in kulturna umeščenost je tudi eden izmed vzrokov, zakaj ni vzpostavljenih plodnih solidarnostnih tokov med revnim, nerazvitim in bogatejšim, razvitejšim svetom.

V prispevku z naslovom »Teorije družbene solidarnosti od industrijske do postemocionalne družbe« **Tadej Pirc** zariše obrise nekaterih temeljnih socioloških pogledov na solidarnost kot vezi-vo družb. Na začetku izpostavi tri pristope k družbeni solidarnosti, od katerih se prvi osredotoča na iskanje temeljev za vzpostavitve solidarnosti kot vezivnosti družbe, ki sega onkraj deljenih interesov k skupnim pojmovanjem, razumevanju, vrednotam in pričakovanjem. Drugi se osredinja na razlikovanje med različnimi vrstami solidarnosti ter ga zastopa Durkheimovo razlikovanje med mehansko in organsko solidarnostjo, zadnji pa je uokvirjen v raziskovanje same dinamike družbene solidarnosti ter ga zastopa npr. Marxovo razumevanje negativne solidarnosti na temelju pripadnosti razredu. Durkheimovo razlikovanje med mehansko in organsko solidarnostjo opredeli takole: »Prva je značilna za tradicionalne družbe manjšega obsega, v katerih si posamezniki delijo skupna prepričanja (religijo oz. sistem vrednot), delo in vrednost; bazira na družinskih oziroma sorodstvenih vezeh. Organska solidarnost pa je značilna za moderne, industrializirane družbe, v katerih obstaja visoko razvita delitev dela in specializacija ter s tem močna soodvisnost posameznikov, ki niso nujno – običajno sploh ne – v sorodstvenih vezeh« (str. 32). Ti poudarki so tesno povezani tudi z različnimi vidiki razprave o skupnostnih okvirjih družbene povezanosti in solidarnosti, ki jih Pirc tudi pregledno oriše. Globalizacija in kultura individualizacije sta spodbudili nove oblike solidarnosti, osredinjene glede različnih identitet. »Paradoksalno globalizacija povzroča beg posameznikov nazaj v objem ožje (lokalne) skupnosti, ki lahko zagotovi centralno točko kolektivne identitete, s tem pa tudi družbene solidarnosti, ki je bila značilna za historične (tradicionalne) skupnosti tipa *Gemeinschaft*« (str. 39). Prikaz ključnih vidikov teorij solidarnosti tako poveže s premisleki o prihodnosti solidarnosti, ki se mora soočati s »postemocionalno potrošniško družbo«, kjer pristno vezivnost družbe vse bolj izrinja preračunljivost.

Cvetka Hedžet Tóth prispevek o t. i. petem filozofskem vprašanju o tem, kaj lahko naredimo iz sebe, postavlja na temelj filozofije ameriškega pragmatista Richarda Rortyja (1931–2007). V izčrpnih predstavitvi ključnih poudarkov del tega filozofa avtorica tako izpostavi njegovo kritičnost do ZDA ter polaganje upov na Evropo, ki naj bi si dopustila sanjati idealistične, celo nesmiselne sanje sodelovalnosti in solidarnosti, ki pa v sedanjem primežu kri-

ze postajajo tudi v Evropi vse bolj potlačene. »V zdajšnji krizi (od leta 2009 naprej) je na potezi politika bolj kot karkoli drugega in vsekakor velja pri tem upoštevati modrost, ki so jo že od starih Grkov naprej izgovarjali pretežno filozofi, namreč da je *solidarnost ta drugo pravičnosti*. Očitno gre za sam cilj mišljenja in družbenega napredka. Vendar je politika samo sredstvo in čisto nič drugega – zato se je treba bati politike, ki bi želela biti sama sebi namen« (str. 55–56). Izvitje iz lažne dileme med politiko (ali uspešnostjo) in etiko nam omogoča razumevanje »solidarnosti kot moralnega napredka« tako posameznika kot skupnosti, ki ga Tóthova v nadaljevanju poveže z Rortyjevim etičnimi idejami sočutja ter tako vedno večje in razširjajoče se moralne dovzetnosti, občutljivosti in odzivnosti za stiske, ponižanja in potrebe drugega. »Rorty s svojim antiesencialističnim pragmatizmom spregovori o potrebi po zaznavanju raznolikosti odnosov v svetu; to zaznavanje omogoča moralni napredek posameznika in tudi moralni napredek človeštva v celoti. Za takšno dojetje medčloveškosti potrebujemo razširjeno, idealno sebstvo, nekakšen idealen jaz, ki je tako kot krščanstvo in budizem dovzeten in občutljiv za lakoto, trpljenje vsakega človeka, celo za bolečino živali, skratka, tukaj gre za našo zmožnost oziroma usposobljenost doživljati trpljenje drugega in drugih kot svojo lastno bolečino« (str. 59). Zaključek razprave tako naglasi pomen svobode, upanja in pravičnosti, ki bi izraščala iz takšnega etičnega zastavka, kjer bi na prvo mesto vedno znova postavljali vprašanje pravičnosti in odgovornosti do nas samih.

Valentino Hribar Sorčan v njenem prispevku zanimajo predvsem filozofsko-psihološke dimenzije solidarnosti ter tako razpravo zastavi v okviru razlikovanja med empatijo in simpatijo. Avtorica pravi, da je njen »namen opozoriti na analogen problem, kot se je pokazal v odnosu med empatijo in simpatijo, med vživljanjem v drugega in čustveno ter morebiti dejavno podporo drugemu ali več drugim. Tudi pri vprašanju solidarnosti se pokaže, da so lahko čustveni, politični, socialni (z vidika razslojenosti), ideološki, kulturni, religiozni in rasni razlogi tako močni, da nismo pripravljeni deliti solidarnosti z drugimi osebami« (str. 77). Izpostavi tudi, da je ontološka naravnost človeškega bitja kot empatičnega bitja zgolj pogoj možnosti vzpostavitve solidarnosti, ki mu nasproti stoji kopica preprek, ter da vzpostavitev pravičnosti na temelju solidarnosti terjaja razumevanje solidarnosti »na podlagi najbolj prvotnega izvora človeškosti in človečnosti eksistence kot biti-z, ki je

obenem posebna in skupnostna, singularna in pluralna« (str. 81). Obravnava te izjemno zanimive in aktualne tematike sicer manjka nekoliko pojmovne natančnosti in argumentativne strukture, ki bi podpirala podane teze.

V nadaljevanju nizozemska avtorja **Paul de Beer** in **Ferry Koster** predstavita odnos med solidarnostjo in državo blaginje, ki ga razkrijeta kot precej kompleksnejšega, kot nam bi ga pokazalo premočrtno razumevanje solidarnosti kot temelja države blaginje. Osrednja značilnost države blaginje so socialni transferji. »Poznamo dve vrsti socialnih transferjev. Prvi, socialni dodatki in subvencije, so namenjeni nadomestitvi ali dopolnitvi dohodkov, ki so se skrčili ali so nezadostni za kritje nujnih stroškov. Drugi, socialni servisi, kot npr. zdravstvo in izobraževanje, so zagotovljeni brezplačno ali za nižjo ceno, kot je dejanska. [...] Iz definicije države blaginje [...] neposredno izhajata dve posledici za odnos med solidarnostjo in državo blaginje. Prvič, transferji med državljani, ki potekajo preko države blaginje, so po definiciji izraz solidarnosti, saj prispevki in prejemki posameznih državljanov na splošno niso enaki. [...] Drugič, ker socialne transferje organizira država in so prispevki obvezni, ni treba, da dejanska solidarnost znotraj države sovпада s splošno mero solidarnosti državljanov« (str. 86–87). Avtorja zavrmeta tezo, naj bi vzpostavitev države blaginje botrovala sebičnost, temveč gre za »dominantni nastop družbene solidarnosti«. Ob tem pokažeta na zapleten odnos med javnim mnenjem o stopnji in izvorih revščine v družbi (podobo solidarnosti družbe) in deležem BDP-ja, ki je namenjen socialnovarstvenim izdatkom, kjer izpostavita netipično povezanost med obojim predvsem v državah brez dolgotrajnejše demokratične tradicije. »[N]e obstaja zadosten empirični dokaz, da so preference ljudstva povezane z obsegom države blaginje in da država blaginje vsaj deloma odraža solidarnost ljudi« (str. 93). Svoj prispevek skleneta s tezo, da je vpliv obeh dimenzij najverjetneje vzajemen ter da tudi sama država blaginje spodbuja solidarnost.

Bojan Žalec v prispevku z naslovom »Pomen(i) solidarnosti: zakaj je ljubezen vendarle lahko njena osnova« odpira več pomembnih filozofskih vprašanj, vezanih na pojem solidarnosti, ter zagovarja paleto raznolikih tez. Med njimi velja na temelju zavedanja o kontekstualistični naravi pojma solidarnosti, znotraj katere se Žalec loteva šestih različnih kontekstov rabe izraza solidarnost – in kjer moramo biti izrazito občutljivi za kontekst, v katerem ta

izraz nastopa –, izpostaviti predvsem naslednje. Solidarnost je pomembna podlaga uresničevanja pravičnosti v družbi, nasproti pa ji lahko postavljamo izključevanje; solidarnost ima poleg instrumentalne vrednosti tudi notranjo oziroma neodvisno vrednost ter jo je v smislu udeleženiosti na življenju drugega mogoče razumeti kot temeljno moralno obvezo, katere kršitev vodi v zlo. To razvije nastopa znotraj širšega personalističnega pristopa, ki je dopolnjen tudi z dialoškim univerzalizmom. Eno izmed izhodiščnih razumevanj solidarnosti je, da gre za »življenjsko zadržanje do ljudi in idealov, ki jih imamo za zelo pomembne v našem življenju« (str. 114); in v tem smislu izključevanje drugih kot kršenje solidarnosti privede do zla. V tej povezavi Žalec uporabi tudi misel Davida Hollenbacha, ki solidarnost s človekovimi pravicami povezuje tako, »da so človekove pravice institucionalizacija človeške solidarnosti. To z drugimi besedami pomeni, da si vse družbene skupine zaslužijo vsaj minimalno solidarnost. Ker je solidarnost nasprotje izključenosti in večja ali manjša kršitev človekovih pravic pravzaprav pomeni večje ali manjše izključevanje, nas je to razmišljanje že privedlo do zadnjega pomena besede solidarnost [...] v smislu udeleženiosti v življenju drugega, ki bistveno vključuje doživljajsko solidarnost, se pravi udeleženiost v doživljanju drugega« (str. 117). Žalec izvirno uporabi pojem paradigme, da pokaže na pomen neposredne in osebne ljubezni za vzpostavitev solidarnosti ter posledično preživetje človeštva. Posebej naglasi tudi pomen vere in ljubezni za solidarnost. V tej zvezi je zelo zanimiva ter za pravično in solidarno družbo zaupanja aktualna teza, da je zaupanje v institucije in njihovo delovanje (tudi družbene solidarnosti) odvisno od vere v njihovo presežno naravo.

Janez Juhant v prispevku z naslovom »Gosarjevi pogledi na družbeno pravičnost v luči sodobnih dilem solidarnosti« izpostavi izjemno aktualnost Gosarjeve (1887–1970) misli. Na temelju te misli odgovarja na nekatere izzive solidarnosti v sodobnem času, ki za razliko od Gosarjevega časa še bolj izpostavlja globalno neodvisnost. »Reševanje in uveljavljanje pravične družbe za vse postaja vse bolj svetovni problem. Vprašanje solidarnosti in socialne pravičnosti se zaostrojuje ob porastu revščine v svetu, odpira se vprašanje solidarnosti starejših in mlajših generacij (pokojninska reforma, pomanjkanje virov, podnebne spremembe). Postavlja se vprašanje, kako naj politika, ki je ozko vezana na nacionalne države, posebej najbolj vplivne (Indija, Kitajska, Rusija in ZDA), in ki

varuje predvsem interese teh držav, preide v globalno politiko, v kateri se bodo interesi teh držav vključili »v globalno solidarnost« (str. 134). Pogoj vsake solidarnosti in siceršnjega urejanja skupnih zadev je po Gosarju občestvenost. Gosar tako pola samostojnosti in solidarnosti posameznika povezuje v skupno, harmonično in vzajemno občestvenost kot etični temelj, ki se mu družba ne sme odpovedati. Etika narekuje našo odgovornost za skupnost in prek človekovega dostojanstva obvezuje k solidarnosti. Juhant sklene, da je v sodobnosti prav od »uspešnega premagovanja enostranskih napetosti med tržno samovoljo ter družbeno soodgovornostjo odvisna srečna družba. Gosarjevo delo je danes prav tako moderno kot nekoč. Slovenskemu bralcu torej ni le spomin na pomembnega moža naše preteklosti, ampak spodbuda za iskanje rešitev iz osebnih in družbenih stisk ter trdna opora za njihovo reševanje v smislu solidarne oziroma vzajemne družbe, utemeljene na etosu in na dogovornem pravu zdravega gospodarskega poslovanja« (str. 150).

Zadnji prispevek v zborniku je napisal poljski zgodovinar **Patryk Pleskot**, ki skozi vidike (politične in diplomatske) zgodovine predstavi odnos »zahodnih« držav, posebej ZDA, do gibanja *Solidarność*, ki ga je zaznamovala predvsem previdna zadržanost, vzpostavljena deloma tudi zaradi napačnega razumevanja same narave tega gibanja ter strahu pred posledicami morebitne destabilizacije Poljske, ki bi jim lahko sledili bolj skrajni odzivi Sovjetske zveze. Prispevek z izrednim zgodovinskim smislom za občutje časa poda vso zagatnost tega odnosa »dvoumne solidarnosti« s Solidarnostjo ter hkrati nakaže pomen tega gibanja tako za Poljsko kot tudi za širšo regijo, ki je vstopala v dobo demokratizacije. Ameriška diplomacija dogodkom na Poljskem v tistem obdobju sprva ni posvečala posebne pozornosti ter jih je dojemala v okvirih svojega odnosa do Sovjetske zveze. Obseg in narava teh dogodkov pa sta pričela stvari počasi spreminjati. »Toda konflikt med Vzhodom in Zahodom se je kmalu vrnil na diplomatski parket in se zaostрил kot še nikoli poprej – v začetku decembra 1980 so se pojavili nenavadno močni strahovi pred reakcijo Sovjetske zveze na Solidarnost. 2. decembra je CIA sestavila nov nujni sklep, ki je opisoval premike sovjetske vojske kot izjemno »netipične in nenavadne za ta letni čas«. Posledično je Carter zavrtil »rdeči telefon« in Brežnjeva opozoril, da bi kakršnokoli vojaško posredovanje na Poljskem »ogrozilo« odnose med Ameriko in Sovjetsko zvezo« (str.

158). Tudi zveza NATO je imela podrobno izdelan načrt ukrepov, ki bi stopili v veljavo ob morebitnem vojaškem posredovanju na Poljskem. V naslednjem letu se je krepila podpora poljskim sindikatom in poljski opoziciji tako med ameriškimi politikami kakor tudi sindikati in državljani, ki jih je gibanje malodane navduševalo. Kot takšno je imelo svojo vlogo tudi pri drugih gibanjih onkraj železne zavese, zato ga avtor ocenjuje kot gonilno silo, ki je sprožila niz dogodkov, ki so nazadnje razkrojili komunistične sisteme Vzhodnega bloka.

Del zbranih razprav sicer odpira vprašanja, povezana s solidarnostjo, vendar gre pri tem za odpiranje novih dimenzij razprave. Drugi prispevki argumentirano podajajo posamezne značilnosti solidarnosti ter jih oblikujejo tako, da lahko ponujajo odgovore na izzive pravičnosti, solidarnosti in socialne države v prihodnosti. Tako predstavljene podobe solidarnosti nas vabijo k branju in razmisleku o tej izjemno aktualni temi v času, ki ji vsaj na prvi pogled ni preveč naklonjen.